

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

у т.ч. шляхом органічного поєднання розвитку внутрішніх територій регіону (сільської та міської місцевості, центру та віддалених, периферійних територій), з одночасним розкриттям ресурсного потенціалу кожної території задля стимулювання місцевого соціально-економічного розвитку, створення єдиного консолідованого внутрішнього ринку, створення «точок зростання» та «ареалів регіонального розвитку», нових робочих місць та підвищення на цій основі якості життя громадян України.

Все більшого значення для України серед завдань модернізації державної регіональної політики набуває виклик щодо дотримання засад *сталого розвитку*, основа якого – динамічно збалансована взаємодія економічної, соціальної та екологічної складової, боротьба з бідністю, оптимізація структури доходів та споживання населення з огляду на збереження здоров'я людини, зростання людського капіталу. Провідний напрям забезпечення сталого регіонального розвитку – формування «зеленої» економіки, зменшення енергосмостності та витрат природних ресурсів на потреби виробництва, запровадження енергозощадження та освоєння відновлюваної енергетики, протидія забрудненню довкілля, вирішення проблем утилізації відходів, зменшення викидів CO₂, сприяння розвитку органічного землеробства та створення на цих засадах нових робочих місць, підвищення зайнятості, зростання добробуту та якості життя населення.

Комплексне вирішення проблем регіонального розвитку потребує належного інституційно-правового забезпечення, зокрема – ухвалення Закону «Про засади державної регіональної політики», модернізації Державної стратегії регіонального розвитку (на період до 2020 року), стратегії регіонального розвитку. Відсутність в Україні системоформуючого законодавчого акту щодо державної регіональної політики обумовлює ситуацію правової невизначеності у питаннях її розробки та впровадження, невизначеність щодо практичного застосування інноваційних механізмів модернізації регіонального розвитку, задіяння потенціалу міжрегіонального співробітництва, створення регіональних (та міжрегіональних) кластерів.

Прагнення України отримати статус асоційованого члена ЄС формує нові виклики щодо розробки та впровадження регіональної політики. Адже регіональний розвиток традиційно залишається стратегічним напрямком політики Євросоюзу. На підтвердження цього у 2013 р. ЄС розпочав реалізацію проекту «Підтримка регіонального розвитку в Україні», серед пріоритетів проекту: прийняття в Україні оновленої Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року, створення на регіональному рівні мережі фахівців-практиків регіоналістів, сприяння розвитку громадянського суспільства, залучення громадськості до реалізації політики регіонального розвитку на місцях.

Процес модернізації державної регіональної політики в Україні потребує запровадження нових важелів, механізмів та інструментів її реалізації, у тому числі: зміни форм та інструментів наповнення місцевих бюджетів, розширення доходної бази їх формування; задіяння потенціалу державно-приватного партнерства; розвитку міжрегіонального, міждержавного регіонального, транскордонного співробітництва. Нова регіональна політика передбачає активну участь громадян в процесі її розробки та впровадження. Інститути громадянського суспільства мають потужний потенціал щодо розв'язання нагальних соціально-економічних, гуманітарних, культурних та інших системних проблем регіонального розвитку. Налагодження ефективного співробітництва між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства, у тому числі – участь громадських організацій у контролі за витрачанням бюджетних коштів, вирішенні питань соціального захисту населення, формуванні ефективної регіональної/муниципальної політики – є установленою європейською практикою стимулювання регіонального розвитку. Активне залучення громадськості до вирішення нагальних питань місцевого, регіонального розвитку – запорука підвищення дієздатності територіальних громад, формування демократичного суспільства в Україні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Перспективи та напрямки розвитку старопромислових регіонів України у посткризовий період. Аналітична доповідь / Ю.В. Макогон, І.М. Доля, Т.М. Медведкін, О.І. Снігова [та ін.] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dn.niss.gov.ua/content/articles/files/cris-cb61f.pdf>.
2. Федуллова Л. Інституційне середовище інноваційного розвитку регіонів України / Л. Федуллова // Економіст. – 2012. – № 5. – С. 38 – 42.
3. Толмачева А.Ф., Хахулин В.В., Тулькун Я.И. О перспективах государственно-частного партнерства в инновационной сфере региона / А.Ф. Толмачева, В.В. Хахулин, Я.И. Тулькун // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 1 (27). – С. 231-238.
4. Сітнікова Н.П. Досвід стратегічного планування сталого розвитку у країнах Європейського Союзу / Н.П. Сітнікова // Економіка та держава. – Листопад 2012. – № 11. – С. 11 – 14.
5. Шевчук В.Я. Формування інноваційної моделі сталого розвитку України в посткризовий період / В.Я. Шевчук // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 1 – 2. – С. 6 – 8.
6. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
7. Барішнікова Л.П. Використання кластерного підходу в стратегічному плануванні (закордонний досвід) / Л.П. Барішнікова // Економіка та держава. – 2012. – № 6. – С. 12-14.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2012 р. № 827 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/827-2012-n>
10. Territorial Agenda of the European Union 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.eu2011.hu/TA2020.
11. Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 - 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента України від 12 бер. 2013 р. № 128/2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/128/2013/print1360002916026833#n22>
12. Регіональний вимір соціально-економічного розвитку і засади нової регіональної політики. – К.: НІСД, 2013. – 82 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>

ПОТЕНЦІАЛ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ У СТИМУЛОВАННІ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Білий О.І., аспірант, Інститут законодавства Верховної Ради України (м. Київ)

Білий О.І. Потенціал кластерного підходу у стимулюванні структурної модернізації національного господарства України

У статті розглянуто переваги та потенційні можливості застосування кластерного підходу в процесі реалізації структурної перебудови національної економіки, виявлено роль кластерів у формуванні «точок росту» та «ареалів економічного зростання»; досліджено вплив кластерів на формування мультиплікативного ефекту стимулювання економічної активності, економічного зростання на регіональному та загальнонаціональному рівні національного господарства. Висвітлено потенціал задіяння механізму кластеризації в країнах ЄС, вплив кластерів на перспективи структурної модернізації європейської економіки на період до 2020 року, у т.ч. у сфері послуг, рекреації, туризму, «індустрії здоров'я». Визначено базові пріоритети формування кластерів в Україні у сфері послуг та на основі задіяння потенціалу секторально-галузевого підходу, розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності, формування сучасної інфраструктури. Виявлено вплив кластерних ініціатив на процеси структурної модернізації національного господарства України.

Ключові слова: кластер; кластерний підхід; структурна перебудова; «точки росту»; «ареали економічного зростання»; інноваційно-інвестиційний розвиток; сфера послуг; «індустрія здоров'я»; галузево-секторальний підхід; інфраструктура; національна економіка;

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

національне господарство; економічна політика.

Белый А.И. Потенциал кластерного подхода в стимулировании структурной модернизации национальной экономики Украины.

В статье рассмотрены преимущества и потенциальные возможности применения кластерного подхода в процессе реализации структурной перестройки национальной экономики, выявлено роль кластеров в формировании «точек роста» и «ареалов экономического развития»; исследовано влияние кластеров на формирование мультипликативного эффекта стимулирования экономической активности, экономического роста на региональном и общенациональном уровне национальной экономики. Выявлено потенциал задействования механизма кластеризации в странах ЕС, влияние кластеров на перспективы структурной модернизации европейской экономики на период до 2020 года, в т.ч. в сфере услуг, рекреации, туризма, «индустрии здоровья». Определены базовые приоритеты формирования кластеров на Украине в сфере услуг и на основе задействования потенциала секторально-отраслевого подхода, развития инновационно-инвестиционной деятельности, формирования современной инфраструктуры. Выявлено влияние кластерных инициатив на процессы структурной модернизации национальной экономики Украины.

Ключевые слова: кластер; кластерный подход; структурная перестройка; «точки роста»; «ареалы экономического роста»; инновационно-инвестиционное развитие; сфера услуг; «индустрия здоровья»; отраслевой и секторальный подход; инфраструктура; национальная экономика; национальное хозяйство; экономическая политика.

Bilyi O.I. Cluster approach potential in stimulating of structural modernization of the Ukrainian national economy

The article describes the advantages and potential opportunities of cluster approach applying in the process of the national economy restructuring, the role of clusters in the formation of "points of growth" and "areas of economic growth", the impact of clusters on the formation of the multiplier effect of stimulating economic activity, economic growth at the regional and national level of the national economy has been revealed. The potential of the clustering mechanism applying in the EU, the impact of clusters on the prospects of structural modernization of the European economy in 2020, including services, recreation and tourism, "health industry" has been highlighted. The basic priorities of clusters formation in Ukraine in services and on the ground of involvement of sectoral and industrial approach potential, innovation and investment activity development, forming of modern infrastructure has been defined. The influence of cluster initiatives on the processes of structural modernization of the national economy of Ukraine has been revealed.

Keywords: cluster, cluster approach, restructuring, "points of growth", "areas of economic growth"; innovation and investment development, services area, "health industry", sectoral and industrial approach, infrastructure, national economy, economic policy.

Постановка проблеми. Під впливом глобалізаційних процесів, загострення всіх форм конкурентної боротьби за ресурси та світові ринки збуту, Україна повинна віднайти нові форми, механізми та інструменти активізації економічного зростання, передбачити закономірності формування нових умов господарювання у посткризовий період. Завдання ускладнюється усталеним міжнародним поділом праці, високими бар'єрами входження на світові ринки, зростаючою конкуренцією за залучення інвестиційних потоків, хронічним браком ресурсів тощо. За таких умов все більше науковців та практиків звертають увагу на «кластери», що дозволяють максимально раціонально оптимізувати процеси використання наявних в країні ресурсів (у т.ч. на місцевому, регіональному рівні) для налагодження конкурентоспроможного виробництва та збільшення експорту. Кластери активізують структурну перебудову економіки на інноваційних засадах, максимально залучають до цього процесу матеріальні, фінансові, людські, інтелектуальні ресурси, випускають конкурентну продукцію (і як правило – кінцевого споживання). Це позитивно позначається на зростанні конкурентоспроможності економіки країни, підвищує її імідж та дозволяє країні зайняти вище місце у світовій економічній ієрархії. Така постановка проблеми є надзвичайно актуальною для України, оскільки формування кластерів є тим механізмом, що дозволить нашій державі здійснити структурну перебудову та вийти на новий рівень конкуренції у світовому економічному просторі, що й обумовлює теоретичне та практичне значення даної статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Новітні тенденції кластеризації, в основному, висвітлюються на прикладі формування кластерних об'єднань на галузевому, секторальному рівні української економіки. Так, потенціал та переваги створення кластерів у вугільній галузі досліджує І.Є. Лозинський [1]. Особливості формування та функціонування енергетичних кластерів проаналізував Т.І. Биркович [2]. Світовий досвід формування кластерних об'єднань, переваги їх створення та ризики для національної економіки розглянуто в роботах Л.П.Барішнікової [3], В.П.Герасенко [4].

Переважаюча більшість вчених акцентує увагу на тому, що кластери сприяють інноваційним процесам, стимулюють структурно-інноваційні зрушення на рівні національного виробництва. Інноваційний потенціал кластерів відзначили О.В. Кириченко, Ю.І.Вишівська [5], С.Ковальчук [6] та інші науковці.

Разом з тим, зазначимо, що сутність, особливості виникнення та функціонування кластерів свого часу докладно розглянув класик теорії конкурентоспроможності – М.Портер [7]. Вчений детально висвітлює сутність кластерів, обґрунтовує історичні та інтелектуальні передумови їх виникнення, виявив конкурентні переваги кластерного підходу у реалізації структурної перебудови на регіональному та загальнонаціональному рівні виробництва. Аналізуючи переваги кластерів порівняно з традиційним галузевим підходом щодо вирішення проблем структурної перебудови економіки, О. Длугопольський наголошував, що кластери краще ніж галузі використовують міжсекторальні зв'язки, переваги внутрішньогалузевої та міжгалузевої кооперації, управлінський досвід, маркетинг, інформацію тощо [8]. М. Войнаренко основну увагу зосередив на спроможності кластерів забезпечити зростання продуктивності праці за рахунок використання «ефекту великого масштабу», впровадження інновацій та нових технологічних знань, розширення можливостей щодо залучення до розвитку комерційного (у тому числі державно-приватного) та некомерційного співробітництва [9] тощо.

Переважаюча більшість економістів вважає, що у XXI ст. кластери стають ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності національної економіки, розглядаються як «магніт» для залучення інвестицій у «точкові проекти» на місцевому (регіональному) рівні національного виробництва, створюють «мультипликативний ефект» щодо економічного зростання [10]. За законами ринку, розвиток «точкових економічних проектів», залучення ресурсів логічно призводить до економічного зростання на місцевому (регіональному) рівні, стимулює реалізацію інноваційно-інвестиційних структурних зрушень. Такі переваги кластерів потребують віднайдення для кожної країни власних, перспективних для національного виробництва «точок росту». За рахунок розвитку кластерів, використання їх потужного економічного потенціалу, Україна зможе здійснити структурно-інноваційний прорив у найбільш перспективних та конкурентоспроможних галузях і сферах національного виробництва формувати економічне підґрунтя для реалізації євроінтеграційної стратегії, отримувати реальний шанс увійти до складу розвинутих країн світу.

Виділення невирішеної проблеми. Для оптимального задіяння та використання потенціалу кластерів в процесі структурної модернізації національного господарства України необхідно визначити галузі, сфери, пріоритети формування кластерних об'єднань. Адже вірно обрані пріоритети створення кластерів – запорука економічного зростання економіки (на місцевому, регіональному, загальнонаціональному рівні). Вибір пріоритетних сфер кластеризації має ґрунтуватись на основі наявних (внутрішніх та залучених) ресурсів, так і з урахуванням зростаючої конкуренції на внутрішньому та світовому ринках, з урахуванням пріоритетів структурних зрушень, що притаманні розвинутим країнам світу. Для України вкрай важливо врахувати тенденції кластеризації країн ЄС.

Ціль статті – виявити потенціал кластерного підходу, перспективи задіяння механізмів кластеризації національного виробництва у стимулюванні структурної модернізації національного господарства України.

Для досягнення цілі у статті поставлені та вирішують наступні завдання:

- виявити сутність концептуального підходу щодо стимулювання створення «точок росту» та «ареалів економічного зростання», ролі кластерів у цьому процесі;
- дослідити потенціал задіяння механізму кластеризації в країнах ЄС, вплив кластерів на перспективи структурної модернізації європейської економіки на період до 2020 року;
- висвітлити пріоритетні сфери формування кластерів в Україні та їх вплив на процеси структурної модернізації національного господарства.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Результати дослідження. Принцип поляризованого (сфокусованого) розвитку, виокремлення пріоритетних «точок росту» та «ареалів економічного зростання» на сучасному етапі трансформаційних перетворень набуває для України надзвичайно важливого значення. За умов хронічного дефіциту ресурсів, збільшення дефіциту державного бюджету та зростання державного боргу змінюється й ідеологія структурних зрушень. Від класичного, постіндустріального трактування «структурної перебудови» (основою якого вважається пріоритетний розвиток машинобудування), країни, що розвиваються, переходять до пошуку «точок росту» (що на початковому етапі реформ формуються, переважно, на рівні регіональної економіки, але поступово розповсюджуються на рівень національної економіки в цілому. Вибір «точок росту», як правило, супроводжується формуванням *кластерів*. Це дозволяє комплексно залучити наявні, сфокусовані на місцевому, регіональному та субрегіональному рівні природні, фінансові, адміністративно-управлінські, людські та інші ресурси саме у «полісах», «локомотивах», «ареалах економічного зростання» з послідовним розповсюдженням інноваційної та підприємницької активності на всі інші рівні економіки. Такий принцип свого часу був успішно апробований новими індустріальними країнами (Чілі, Південна Корея, Китай та ін.) вже на початковій стадії ринкових реформ [11]. Економічне зростання, підприємницька активність, інноваційні процеси в проектах – «точках росту» та «ареалах економічного зростання», підсилені потенціалом кластерів (або ж – сформовані на основі кластерів) характеризуються найвищою інтенсивністю, створюють потужний мультиплікативний ефект щодо залучення ресурсів, капіталів, інвестицій та формують реальні стимули для активізації підприємницької активності не тільки у базових, але й у суміжних для «ядра» кластера галузях та секторах, прискорюючи тим самим процес структурної перебудови національного господарства та стимулюючи економічне зростання національного виробництва на нових економічних, управлінських, організаційних засадах.

У класичному розумінні – кластери, це зосередження фірм однієї чи декількох галузей (часто, навіть не пов'язаних між собою), у єдиний виробничо-збутовий цикл (від стадії виробництва сировини – до вироблення готової продукції та її збуту). Така структура дозволяє «замкнути» («вертикально-інтегрувати») у єдиний цикл виробників, постачальників, збутову мережу та покупця, що сприяє зниженню собівартості виробництва, мінімізує транзакційні витрати фірм. Особливу роль у процесі економічного зростання відіграють технологічні кластери, що виникають у сфері «критичних технологій» (виробництві лікарських препаратів і медичної техніки, у галузях, пов'язаних з високими технологіями та ВПК). Кластери є потужною базою для технологічного оновлення виробництва та реальною основою для зростання його експортного потенціалу.

Попри вагомe значення для стимулювання розвитку національного виробництва, в Україні і досі немає законодавчо визначеної дефініції «кластер», немає нормативно-правового акту, закону, у якому визначалась би сутність, принципи організації та діяльності кластеру. Україна прагне отримати статус асоційованого члена ЄС. Тому доцільно виявити, яку роль відіграють кластери в країнах ЄС, як європейська економіка використовує їх потенціал для стимулювання економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності.

У Європейській Стратегії 2020 кластерні ініціативи стають основою для розробки та впровадження сучасної промислової політики в країнах ЄС, сприяють зростанню конкурентоспроможності (на основі модернізації традиційної господарської діяльності, шляхом впровадження інновацій, виробництва нових продуктів, товарів та послуг, що є конкурентоспроможними на європейському та світовому ринках). Кластери є важливим компонентом стратегій «розумної спеціалізації» міст, регіонів, окремих територій ЄС [12], оскільки вони дозволяють оптимально поєднати ресурсний, людський, освітній потенціал у напрямі стимулювання структурно-інноваційних зрушень. Розповсюдження кластерних ініціатив позитивно впливає на формування бізнес-середовища, особливо для розвитку підприємств малого та середнього бізнесу.

Кластерні ініціативи в країнах ЄС часто залучають і потенціал механізму державно-приватного партнерства. В країнах Європи кластерні ініціативи, як правило, ініціюються на місцевому, регіональному рівні, оскільки саме на місцях краще проявляються наявні конкурентні переваги регіону, є міцні налагоджені зв'язки регіональних бізнес-структур з освітніми та науково-дослідними інституціями. Кластерний підхід в країнах ЄС розглядається як потужний механізм розбудови «економіки знань», заявленої як однієї з базових пріоритетних стратегічних цілей Стратегії «Європа – 2020».

Успіх кластерів багато у чому залежить від наявних на місцевому рівні ресурсів, інтенсифікації їх задіяння. Для того, щоб діяльність кластерів досягла максимального позитивного ефекту, кластери у своїй діяльності мають спиратися на місцеві ресурси та потенціал, сприяти створенню тісної взаємодії між підприємствами, університетами та науково-дослідницькими організаціями, швидко реагувати на зміну ринкових чинників розвитку, на модифікацію ринкової кон'юнктури, ендегенних та екзогенних чинників розвитку. Налагодження ефективної взаємодії на рівні: влада – бізнес – місцева громада – має надзвичайно важливе значення для розвитку кластерних об'єднань, розповсюдження його інноваційного впливу. Органи управління кластерами (у ЄС – це кластерні організації, які управляють кластерними ініціативами), повинні періодично оцінювати їх результати, аналізувати наслідки та визначати слабкі місця роботи кластерів, звітувати про них до органів державної влади.

Кластери в країнах ЄС мають вагомe значення для стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва (МСП), для розвитку їх зв'язків з великими компаніями і міжнародними бізнес-структурами. У ЄС широко розповсюджена практика використання кластерних ініціатив для налагодження ефективного співробітництва між мультинаціональними компаніями (МНК) і МСП (у т.ч. з огляду на виробництво «місцевих товарів колективної конкуренції», створених у кластерному середовищі). Кластери позитивно впливають на трансфер технологій, допомагають впроваджувати інновації на місцевому, регіональному рівні. Для периферійних, депресивних, сільських регіонах ЄС кластери створюють дієве підґрунтя для активізації економічного співробітництва, є ефективним інструментом впровадження (реалізації) локальних політик розвитку.

В країнах ЄС кластери (кластерні ініціативи) сприяють підвищенню конкурентоспроможності, активізують дослідження та інновації на місцевому, регіональному рівні. Управлінські органи Європейського Союзу надають всебічну підтримку розвитку кластерним ініціативам. В країнах ЄС, кластери, в основному, спеціалізуються на: комерціалізації науково-технічних результатів, впровадженні спільної діяльності між секторами; забезпеченні спеціалізованої підготовки робочої сили, маркетингової діяльності, інтеграції науково-дослідної діяльності у виробництво («відкриті інновації»). Кластерні організації відіграють ключову роль у стимулюванні економічного зростання в країнах ЄС (забезпечуючи ефективне управління кластерним об'єднанням, надаючи спеціалізовані управлінські, консалтингові, маркетингові послуги. Серед найважливіших сучасних тенденцій розвитку кластерів в країнах ЄС – інтернаціоналізація кластерних фірм, інноваційна підтримка фірм у рамках кластеру.

Роль кластерів для підтримки та забезпечення синергетичного зростання в країнах ЄС унормовано у Стратегічному Керівництві Спільноти щодо згуртування на період 2007 – 2013 роки. Принцип «згуртування» (вирівнювання соціально-економічного розвитку країн-членів у межах ЄС), передбачає заохочення держав-членів та регіонів ЄС просувати сильні кластери (як засіб налагодження співпраці між підприємствами, публічними дослідницькими центрами, вищими навчальними закладами – що формує «трикутник знань»).

В країнах ЄС визнають необхідність підтримки кластерів, кластерних ініціатив, у т.ч. шляхом створення бізнес-мереж, задіяння державно-приватного партнерства. На ці потреби (з урахуванням сприяння інноваціям), виділено 86 млрд. євро (за рахунок фонду Спільної Політики ЄС-27 на період 2007 – 2013 рр.). Майже третина цих коштів спрямовується на підтримку кластерних ініціатив та розвиток пов'язаної з цим інфраструктури. Зокрема, йдеться про фінансову підтримку розвитку інфраструктурної мережі – наукових парків та наукових інкубаторів, фінансування діяльності по створенню мереж, необхідних для налагодження зв'язків між регіональними органами влади, бізнес-структурами та університетами.

Серед успішних прикладів формування кластерів в країнах ЄС – кластер «Кораллія» (Corallia) - Грецька Технологічна Кластерна Ініціатива, фіналіст RegioStar 2009. «Кораллія» забезпечує підтримку розвитку сучасних інноваційних, науково-промислових кластерів, що дозволяють сконцентрувати ресурсний потенціал промисловості, науково-дослідних та венчурних центрів, діяльність яких зорієнтована на стимулювання інноваційних процесів. Проект має результат – створення та функціонування «Мі-кластерів» у сфері Мікроелектроніки і «Вбудованих Систем», що призвело до збільшення річного обороту капіталу, зростання експорту (інноваційних продуктів та патентних заявок), посилено екологізацію виробництва, сприяло створенню нових робочих місць [13].

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Гарні перспективи щодо розвитку кластерів має «індустрія здоров'я», сфера охорони здоров'я та пов'язане з цим виробництво, інфраструктура, сфера послуг. Кластер «Альянс Долини Медікон» (Medicon Valley Alliance), представлена як частина дослідницького регіону Оресунд (Oresund) (і є переможцем RegioStars 2008 року у кластерній категорії). Так, після завершення у 2000 році будівництва нового мосту, який з'єднає Швецію і Данію, за фінансової підтримки Політики Згуртування, можливість розвитку з'явилась у регіоні Оресунд. Альянс Долини Медікон – це мережа фірм, університетів, лікарень і державних органів влади, міцні зв'язки між обласними університетами та галуззю біомедицини. Кластер дозволив зробити регіон Оресунд одним з провідних *біомедицини центрів* у Європі, саме на нього припадає понад 60 % скандинавського експорту результатів досліджень науки та продукції (послуг) «індустрії здоров'я». Отже, саме спеціалізація кластера на сфері біотехнології, прикладної мікробіології, імунології та онкології зробила периферійний регіон Європи конкурентоспроможним [14].

В Україні створення кластерів відбувається, в основному, стихійно і на місцевому, регіональному рівні. Серед пріоритетних сфер створення кластерів в Україні – освіта, сфера послуг, рекреація та туризм. Так, у Тернопільському національному технічному університеті імені Івана Пулюя відкрито науковий парк «Інноваційно-інвестиційний кластер Тернопілля», який створено з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності підприємств Тернопільської області, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, задіяння матеріально-технічної бази університетів для комерціалізації результатів наукових досліджень, їх впровадження у систему виробництва та продажу на вітчизняному та світовому ринках. У Полтавській області створено кластер «Сорочинський ярмарок» для сприяння розвитку сільських територій, у стадії впровадження – створення регіонального кластеру виробників екологічної продукції. У Запорізькій області діють Мелітопольські кластери (сільського туризму, бджільництва та сільськогосподарського машинобудування «Інноваційно-технологічний кластер малого та середнього машинобудівного бізнесу»). У Івано-Франківській області створено кластер народних художніх промислів «Сузір'я», що поєднує послуги рекреації, туризму та розвиток креативних регіональних індустрій – народних художніх промислів.

Поряд з розвитком сфери послуг, формування кластерів в Україні відбувається на основі задіяння виробничого потенціалу галузево-секторального підходу. Так, у Рівненській області діє кластер деревообробки «Полісся Рокитнівщини», інноваційний кластер «Впровадження». У Херсонській області діє транспортно-туристичний кластер «Південні ворота України» та «Швейний кластер». У Хмельницькій області діє асоціація «Поділля Перший», що поєднує швейні, будівельні і туристичні кластери. У місті Севастополь створено Асоціацію стійкого розвитку міста Севастополя «Аура», у яку входять пілотні кластери «ЕкоЕнерго», «Байдари-тур», «Водні-ресурси», «Здоров'я» [15].

Актуальним для України є питання утворення транскордонних виробничих кластерів, зокрема з суб'єктами господарювання країн ЄС та Російської Федерації (найближчими сусідами України). Створення та функціонування транскордонних кластерів є одним з дієвих заходів щодо стимулювання економічного розвитку прикордонних (периферійних) територій України, вирішення їх актуальних соціальних проблем (хронічного безробіття, відсутності робочих місць) тощо.

Вже сьогодні на прикордонних територіях України з Російською Федерацією існують проекти щодо створення кластерів. Так, у Сумській області триває робота щодо створення транскордонних кластерів у межах Єврорегіону «Ярославна» (зорієнтованих на розвиток торговельно-економічної, науково-технічної діяльності та культурне співробітництво Сумської області і Курської області Російської Федерації). Організаційним центром створення транскордонного кластеру визначено індустріальний парк «Свема» у місті Шостка, проект якого реалізується відповідно до Державної цільової програми розвитку індустріального (промислового) парку «Свема». Стратегією розвитку Сумської області «Нова Сумщина-2015» передбачено створення кластерів у сфері агропромислового комплексу та, у галузі будівництва (за участю суб'єктів господарювання Брянської, Белгородської та Курської областей Російської Федерації).

Великі перспективи щодо розвитку кластерів оцінюються у межах Єврорегіону «Донбас». Так, вже розроблено проекти будівництва українсько-російського залізнично-автомобільного митно-логістичного терміналу «Мілове-Чортково» з функціями інтермодальної обробки вантажів, створення прикордонно-митної території сервісного обслуговування логістичних парків «Должанський» та «Червонопартизанський». У межах Єврорегіону «Донбас» також розглядається питання щодо можливості створення наступних кластерів: «Медичний кластер» (що має спеціалізуватись на організації надання невідкладної медичної допомоги, лікуванні мешканців прикордонних регіонів у медичних закладах суміжних територій Луганської, Донецької та Ростовської областей. Передбачено створити «Кластер нанотехнологій» (науково-інноваційний кластер), передумовами для створення якого є діючі лабораторії, а також дослідно-конструкторські та дослідно-виробничі підприємства (СПКБ «Донецьк», філія Донецького фізико-технічного інституту НАН України, підрозділ Південного федерального університету у Ростовській області). Потужний потенціал щодо розвитку має кластер «Транспортне машинобудування» (основною якою є транспортно-логістична мережа, наявна наукова та навчальна база, наявність двох заводів з випуску залізничних локомотивів, що дозволяє здійснити комерціалізацію і впровадження у виробництво інноваційних та наукових розробок). Потужний потенціал має «Аграрний кластер», передумовами для створення якого є наявність сільськогосподарських потужностей, аграрних навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, дослідно-селекційних станцій, а також традиційні зв'язки у сфері науки та виробництва.

У рамках Єврорегіону «Слобожанщина» (Харківська область), ініційовано створення українсько-російських транскордонних кластерів у наступних сферах: у фінансовій сфері (розроблено концепцію формування фінансового транскордонного кластера на базі кафедри управління фінансовими послугами Харківського національного економічного університету); у будівельній галузі (за участю Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури, Белгородського державного технічного університету ім. В. Шухова, ВАТ «Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва», Белгородського обласного фонду підтримки малого підприємництва); у сфері розвитку туризму (за участю кафедри туризму Харківського національного економічного університету та кафедри туризму Белгородського державного університету, ВАТ «Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва» та Белгородського обласного фонду підтримки малого підприємництва). Транскордонний туристичний кластер ставить за мету відродження маршрутів сільського туризму та історичних пам'яток культури регіонів (зокрема, це сприятиме активізації підприємницької ініціативи у Золочівському районі (Україна) та Гайворонському районі (Російська Федерація)). Перспективним є створення аграрного кластеру (у т.ч. створення аграрного оптового ринку на території прикордонного Дергачівського району).

У межах функціонування Єврорегіону «Дніпро» (Чернігівська область), розглядається питання щодо створення туристичного кластеру (у межах трьох прикордонних областей – Гомельської, Брянської та Чернігівської). У Херсонській області опрацьовується питання створення агропромислового кластера південного та східного регіонів України «Еа.Р.Тесп.+», який має об'єднати комерційні компанії, державні структури, науково-освітні установи, що мають відношення до сфери зрощування, переробки продукції сільськогосподарського виробництва та реалізації харчової продукції.

На законодавчому рівні утворенню кластерів в Україні частково сприяють Закони України «Про наукові парки» та «Про індустріальні парки». Водночас, на порядок денний виходить питання розробки та прийняття окремого закону «Про кластери». Адже специфіка діяльності наукових, індустріальних парків та кластерів не є ідентичною.

Велику увагу в процесі створення та функціонування кластерів, в Україні слід приділити потенціалу задіяння переваг державно-приватного партнерства, насамперед з метою широкого впровадження та комерціалізації науково-прикладних розробок, які здійснюються за рахунок бюджетних коштів (у т.ч. державними науково-дослідними організаціями та установами, що входять до складу кластерів). Потужний потенціал щодо стимулювання економічної активності у межах будівельних та транспортно-логістичних кластерів має *концесія* (як різновид державно-приватного партнерства).

Розвиток кластерних об'єднань в Україні слід розглядати як відповідь на виклики світової конкуренції, як реальний шанс на основі задіяння місцевих ресурсів, наявного наукового та інноваційного потенціалу – здійснити інноваційний прорив, сприяти розвитку сфери послуг, підвищити конкурентоспроможність національного виробництва та України.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Формування кластерних об'єднань є потужним механізмом формування «точок росту» та «реалів економічного розвитку» на місцевому, регіональному та загальнонаціональному рівні.

На сьогодні в Україні спостерігається процес стихійного формування кластерів (кластерних об'єднань), що в основному, відбувається на регіональному рівні. Водночас, поширення формування кластерів свідчить про перспективність задіяння таких механізмів з метою стимулювання економічного зростання та з метою реалізації структурної модернізації національного господарства.

Сьогодні, переважно, кластерні об'єднання в Україні формуються у сфері послуг (рекреації, туризму, у сфері охорони здоров'я), у сфері розвитку інфраструктури – транспортно-логістичної, інформаційної тощо), у сфері аграрного виробництва та переробки аграрної продукції.

Для повноцінного використання та задіяння потенціалу кластеризації, в Україні необхідно задіяти цільову державну підтримку розвитку кластерів, у т.ч.: прийняти окремий закон України «Про кластери», задіяти потенціал державно-приватного партнерства у стимулюванні впровадження кластерних ініціатив, залучити потенціал Єврорегіонів, технологічних та індустріальних парків як підгрунття, інституційну основу для створення регіональних, міжрегіональних, транскордонних кластерів.

Реалізація структурної модернізації національного господарства, насамперед, передбачає вирішення трьох взаємопов'язаних стратегічних завдань: 1) зниження енергоємності національного виробництва (що є основою підвищення його конкурентоспроможності); 2) вирішення проблеми імпортозаміщення (що є основою розвитку національного виробництва, зменшення його залежності від критичного імпорту, основою для створення нових робочих місць); 3) реалізації структурно-інноваційних зрушень (як на рівні реального сектору виробництва, так і з огляду на перехід до розробки та надання послуг інноваційного характеру (медичних, інформаційних, транспортно-транзитних тощо)).

Розглядаючи кластеризацію як дієвий механізм впровадження структурної модернізації національного господарства серед перспективних сфер та напрямів формування кластерів в Україні слід виокремити наступні: формування енергетичних кластерів (зорієнтованих на інноваційне оновлення діючих енергетичних потужностей, у т.ч. – модернізацію електростанцій, широке задіяння відновлюваних джерел енергії, новітніх ресурсозберігаючих технологій); розвиток кластерів у сфері машинобудування та приладобудування (що традиційно виступає основою високотехнологічного оновлення галузей виробництва, є матеріальною основою імпортозаміщення, зниження собівартості та зростання конкурентоспроможності національного виробництва); розвиток інноваційних кластерів, зорієнтованих на виробництво нових матеріалів із заданими властивостями; інформаційних кластерів (нанотехнології, мікроелектроніки, інформаційних технологій, телекомунікацій тощо); розвиток кластеру біотехнології (вдосконалення хімічних технологій, розробку та випуск нових матеріалів, розвиток біотехнологій).

Перспективними з огляду на впровадження структурних зрушень на рівні національного виробництва слід визнати розвиток кластерів у аграрній сфері (діяльність кластеру має бути зорієнтована на високотехнологічний розвиток сільського господарства та переробної промисловості), у сфері транспортно-транзитних перевезень (оскільки транзитний потенціал країни є її стратегічним ресурсом, що передбачає задіяння на інноваційних засадах будівництва та реконструкції наявних транспортних систем, підвищення їх пропускної спроможності, підвищення якості обслуговування клієнтів).

Потужний потенціал щодо впровадження структурно-інноваційних зрушень має напрям «нові технології природокористування», «сталий розвиток», «екологізація виробництва». Проекти створення кластерів у цьому напрямі ставлять за мету підвищення стандартів охорони навколишнього середовища та оздоровлення людини (на основі «зеленої економіки», інновацій, розвитку екологічних проектів) Здоров'я нації у XXI ст. розглядається як пріоритетний стратегічний ресурс країни, вагомий чинник соціально-економічного зростання. Забезпечення екологізації виробництва, у тому числі: зорієнтованість на реалізацію інноваційно-екологічних проектів, утилізацію сміття; реалізацію проектів, пов'язаних з енергозаощадженням та переходом на використання нових (альтернативних) видів енергоресурсів (сонячної, вітрової, біологічної енергії); впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій в системі життєзабезпечення країни – покращить якість життя людини, сприятиме переходу національного господарства на нові (інноваційно-екологічні) засади розвитку економіки. Такі пріоритети відповідають стратегічним орієнтирам розвитку країн ЄС до 2020 року, що позитивно впливатиме на процеси євроінтеграції, забезпечить перехід України на новий рівень розвитку національного виробництва, дозволить нашій державі досягти вищих показників конкурентоспроможності та оптимізувати структуру національного господарства (відповідно до критеріїв розвинутих країн світу).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Лозинський І.Є. Теоретичні основи кластерного управління у вугільній галузі / *І.Є. Лозинський* // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. – 2012. - № 2. – С. 61 – 64.
2. Биркович Т.І. Особливості формування енергетичних кластерів: зарубіжний та вітчизняний досвід / *Т.І. Биркович* // Економіка та держава. – Жовтень 2012. – № 10. – С. 96 – 98.
3. Барішнікова Л.П. Використання кластерного підходу в стратегічному плануванні (закордонний досвід) / *Л.П. Барішнікова* // Економіка та держава. – 2012. – № 6. – С. 12 – 14.
4. Герасенко В.П. Развитие экономического кластерного зонирования по факторам человеческого потенциала в регионах Беларуси / *В.П. Герасенко* // С. 91 – 96.
5. Кириченко О.А., Вишівська Ю.І. Роль держави у формуванні та реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України / *О.А. Кириченко, Ю.І. Вишівська* // Економічний часопис – XXI. – 2011. – № 5-6. – С. 27-32.
6. Ковальчук С. Сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України / *С. Ковальчук* // Економіст. – 2012. – № 10. – С. 27-32.
7. Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition // *Harvard Business Review*. – 1998. – November – December. – P.77 – 90.
8. Длугопольський О. Кластерна модель розвитку промислового виробництва як фактор ефективних структурних реформ / *О.Длугопольський* // Економічний часопис. – XXI. – № 2. – 2003. – С.1 – 8.
9. Войнаренко М.П. Механізми адаптації кластерних моделей до політико-економічних реалій України / *М.П.Войнаренко* // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій / Матеріали конференції 1 – 2 листопада 2001 р. – Київ: Спілка економістів України, 2001. – С.25 – 33.
10. Развитие кластеров: сутьность, актуальные подходы, зарубежный опыт / Под ред. Е.М.Мельникова. – Минск: «ТЕСЕЙ», 2008. – 72 с.
11. Современные глобальные проблемы мировой политики / Под ред. М.М.Лебедевой. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 256 с.
12. «European Cluster Memorandum» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipyme.org/es-ES/SubvencionesAyudas/AEI/OtrasPoliticasyDocuments/MemorandumEuropeoClusters.pdf>
13. Corallia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.corallia.org/el.html>
14. Medicon Valley Alliance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://showcase.homesandcommunities.co.uk/case-study/medicon-valley-allianceinmarksweden>
15. Офіційний сайт Кабінету міністрів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>